

Τοποθετουμένης ὀριστικῶς πλέον σήμερον τῆς Νεαπόλεως εἰς Καβάλαν, ὁ ὄρμος Καλαμίτσας δικαιούται, νομίζομεν, νὰ διεκδικήσῃ τὴν τοποθέτησιν τῆς Ἀντισάρας, ὀριζομένης ἀντιστρόφως σήμερον διὰ τῆς Νεαπόλεως, καὶ μάλιστα ὡς ὢν μετὰ τὸν λιμένα Καβάλας, ὁ μόνος πλησιέστερος πρὸς τὴν περιφέρειαν, ἢ καὶ τὴν πόλιν Λάτον (πεδιάδος Φιλίππων) ὄρμος, ὥστε κατὰ τὴν πληροφορίαν Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου νὰ ἦτο ἐπίνειον Δατηνῶν.

Διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν ὅμως τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς θὰ πρέπη νὰ συνεχισθῇ προσεχῶς ἡ ἀνασκαφή, διὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τῆς ὁποίας, καὶ μάλιστα ὡς πρώτης ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὀφείλομεν θερμῶς ἀπαξ εἰσεῖτι νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸ Συμβούλιον.

Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΑΝΩ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ

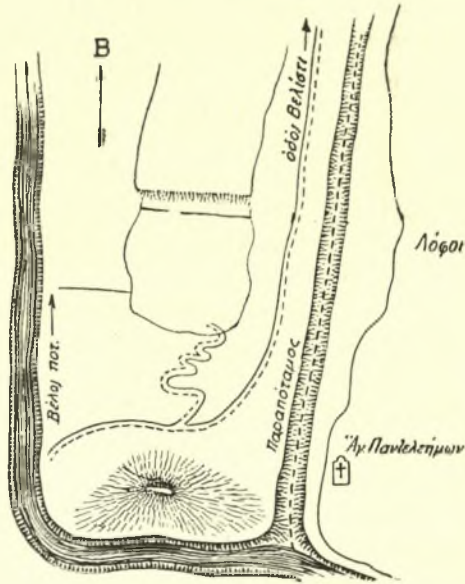
Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1935 ἠδυνήθην νὰ ἐργασθῶ μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Τσοτυλίου ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ.

Ἄσπρούλα (πρόην Βελίστι). Εἰς τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο χωρίον ἐντὸς ἀγροῦ, ἔνθα οὐδὲν ἄλλο ἀρχαιολογικὸν λείψανον ὑπῆρχεν, εὐρέθη μέγας ἀκέραιος πίθος κατορωρυγμένος (λείπει μόνον τὸ ὑπὸ τὸν πυθμένα ἔμβολον). Ἀρχαῖα λείψανα παρατηροῦνται μόνον εἰς τὴν περαιτέρω θέσιν Ἀἰσωτήρα, ἔνθα καὶ προσκνητάριον ὑπὸ μεγάλην παλαιὰν δρυῖν καὶ πλησίον τὸ θειοῦχον ψυχρὸν ὕδωρ «Ἐῶνερο», τὸ ὁποῖον «γιατρεύει τὰ ζῶτικά».

Τὸ ὄνομα Βελίστι ἔχει πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἐγγὺς παραποτάμου Βέλου (ὁ Βέλος) τοῦ Ἀλιάκμονος· τὸ δὲ ὄνομα Βέλος ἐνθυμίζει τὴν γενομένην παρατήρησιν (Leake), ὅτι πολλὰ τοπωνύμια τῆς Δ. Μακεδονίας ἄρχονται ἀπὸ Β (Βαρνοῦς, Βόρας, Βέρμιον, Βούρινος, Βέροια, Βάλλα), τὸ δὲ Βελίστι τὴν ἄλλην γνώμην, ὅτι δῆθεν τὸ μεταξὺ Γρεβενῶν καὶ Καλαμπάκας Βελεμίσι κρύπτει τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας «πόλεως» Ἑλιμείας.

Ἐπάρχει δὲ «Παλαιόκαστρο» περαιτέρω ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Βέλου καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἐξ Ἀσπρούλας (Βελιστίου) εἰς Μεσόλογγον (Μεσολογκόδι). Ἐκεῖ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ προέχει πετρῶδης λόφος (εἰκ. 1), οὗτινος τὸ νότιον ἄκρον, κρημνῶδες πανταχόθεν πλὴν τοῦ βορρᾶ, χωρίζεται πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ λόφου διὰ γραμμῆς ἡρειπωμένου ἀβεστοκτίστου τείχους, διήκοντος ἀπὸ κρημοῦ εἰς κρημνὸν καὶ διακοπτομένου ὑπὸ ἀνοίγματος γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πόρτα. Τὸ πάχος ἐνιαχοῦ μοι ἐφάνη 2 μ., ἐνιαχοῦ δὲ 1 μ. Ἐξω τοῦ τείχους εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μ.

φαίνεται ἐπίμηκες κοίλωμα ὡς τεχνητὴ τάφος. Ἐντὸς τοῦ τείχους καὶ μόνον παρ' αὐτὸ φαίνονται ἐρείπια τινα, οὐχὶ δὲ περαιτέρω, ὡς εἰ τὸ φρούριον ἦτο ὄχι μόνιμος κατοικία ἀλλὰ καταφύγιον. Ὑπὸ τὴν νοτιᾶν ὄφρυν τοῦ λόφου ἐρείπια καὶ τάφοι ὁμολογοῦνται, πέραν δὲ τῆς ὁδοῦ συνέχεια τῶν κρυπτῶν ἐρειπίων καὶ τῶν καλλιεγγομένων ἀγρῶν καὶ ἕτερος μικρὸς λόφος ἔχων δυσπρόσιτον κορυφὴν μετ' ἐρειπίων ἀσβεστοκτίστων. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο λόφων ταπεινὸν καὶ κατοικούμενόν ποτε χωματῶδες μέρος ἀπομονοῦται διὰ τῶν ἐκατέρωθεν ρευμάτων καὶ διὰ βραχίονος τείχους («Δέση») μεταξὺ τοῦ χείλους τοῦ μεγάλου ὄχρου λόφου καὶ τοῦ Βέλου, συγκοινωνεῖ δὲ δι' ἀτραπῶν μετ' ἐκατέρου λόφου. Εἰς τὸ ταπεινὸν τοῦτο μέρος ἐν τοῖς ἐρειπίοις εὐρέθησαν πίθιοι μεγάλοι, χειρομύλων τεμάχια, ὀστᾶ, λέγεται δὲ, ὅτι «εὐρέθη καὶ βαρεῖα σφύρα («βαρεῖα») καὶ χύτρα μετὰ νομισμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀγαμάτιον μαρμάρινον «στηρίζον τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν χεῖρα», ἀλλ' ἐγὼ οὔτω παλαιὰ λείψανα δὲν διέκρινα. Κατὰ τὸν ἀνατολικὸν λαίμον τοῦ λόφου εὐρίσκονται τάφοι «χριστιανικοὶ» καὶ πέραν τοῦ ρεύματος ἐκκλησίδιον καὶ ἀγίασμα τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Ἀνατολικώτερον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ὄπισθεν τοῦ λόφου εἶνε ἄλλη ὁδός, ἔνθα κτίζεται νῦν γέφυρα ἐπὶ τοῦ Βέλου.

Εἰκ. 1. Τὸ «κάστρο» πλησίον τῆς Ἀσπροῦλας ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ.

Χωρίον Δικινάδες. Τὸ χωρίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κεῖται δυτικώτερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Βέλου ποταμοῦ, εἶνε γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους ἀπὸ τοῦ 1867, ὅτε εὐρέθη ἐν αὐτῷ ὁ χαλκοῦς Ἡρακλῆς τοῦ Μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὁποῖον ὅμως καὶ ὁ Joubin (Musée impér. Ottoman, Bronzes et bijoux 1898 σ. 3 ἀριθ. 4) καὶ ὁ Reinach (Répert. d.l. stat. II, 202,3) κατάγουσιν ἐκ τοῦ ἀγνώστου Guéridjeh τῆς Ἠπειροῦ παρὰ τὰς προσπάθειάς τοῦ Δήμιτσα (Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις 1896 σ. 240 ἐξ., 254 ἐξ.) νὰ μεταδώσῃ τὸν ἀληθῆ τόπον τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀγάλματος. Εἰς τὸ χωρίον ζῶσιν ἀκόμη ἄνθρωποι ἐνθουσιάζοντες τὸ ἄγαλμα ἐκτεθειμένον εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ οἱ εὐρόντες αὐτὸ ἐφοβοῦντο κατ' ἀρχὰς νὰ εἰσαγάγῃσι «τὸν διάβολον» ἐντὸς τῆς οἰκίας. Ὅτε δὲ οἱ κρατικοὶ τοῦρκοι

ὑπάλληλοι ἤλθον καὶ παρέλαβον αὐτὸ εἰς Μοναστήριον (Βιτώλια), παρέμειναν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ἣ δύο θραύσματα αὐτοῦ, ἅτινα παραληφθέντα ἔπειτα πρὸς πώλησιν ὑπὸ τινος εὐφραντάστου Σιατιστέως ἀπόκεινται νῦν παρὰ τῷ ἐν Σιατίστῃ δικηγόρῳ κ. Γκαρίπῃ (πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1933 σ. 456).

Πλὴν τοῦ εὐρήματος τούτου εἶχε περιέλθει εἰς γῶσίν μου πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ εὕρεσις λιθίνης τινὸς θύρας εἰς τὸ χωρίον Λικνάδες· ταύτην δὲ τὴν θύραν ἤθελον νὰ ἴδω καὶ νὰ λάβω ὁδηγὸν πρὸς ἔρευνάν τινα.

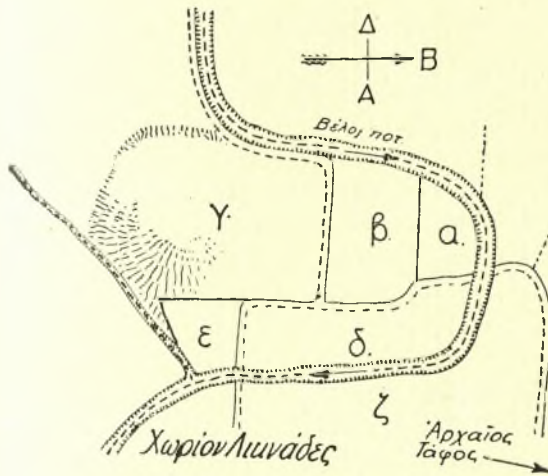
Μεταβάς εἰς τὸ χωρίον εὗρον ἀληθῶς λίθους τινὰς τῆς θύρας δυτικῶς πλησίον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ἐν μέρει μὲν ὄρατους ἐν μέρει δὲ τεθαμμένους ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Εὐθαγγέλου Μπακάλη, οὗ ὁ πατὴρ Εὐθύμιος εἶχεν εὑρεῖ τὴν πύλην πρὸ 40 περίπου ἐτῶν. Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν ἀνθρώπων ἡ πύλη ἀνῆκεν εἰς ὑπόγειον τάφον ἐσκαμμένον εἰς τὴν κλιτὴν τοῦ ταπεινοῦ μαλακοῦ σχιστολιθικοῦ καὶ καταρρέοντος λόφου, ὅστις ὀρίζει τὸν ἀγρὸν πρὸς βορρᾶν καὶ οὗτινος τάφου ἡ κοίλη θέσις εἶνε ἀκόμη διακριτὴ ἐν τῇ κλιτύϊ. Φαίνεται δέ, ὅτι μόνον ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ φορητῶν ἀγνώστου μοι ἀκόμη λατομείου καθαρῶν λευκῶν πώρων εὐήχως καμπανίζόντων εἰς πᾶν κτύπημα.

Ἡ ἱστορία τῆς εὐρέσεως ἀναφέρει προσέτι, ὅτι ὁ Εὐθύμιος διὰ νὰ κρυβῇ ἀπὸ τὴν περιέργειαν τῶν Τούρκων ἔλεγεν ὅτι ἀνοίγει ἀσκητήριον, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ἔθραυσε τὰ μέρη τῆς θύρας, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτά, εἰ καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἢ πρόθεσίν τινα νὰ τα χρησιμοποίησῃ, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ ἀμάθειαν καὶ ἀξιοθρήνητον ῥοπήν πρὸς καταστροφὴν. Τὰ πλεῖστα μέρη τῶν λίθων εὗρον, ὡς εἶπον, ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ ἡμίθαιπα, ἄλλα τινὰ ὁμως ἀνεκάλυψα διὰ σκαφῆς ἐντὸς αὐλακος πρὸς τὸν λόφον καὶ ὑπὸ τὸν τάφον, καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ ἐντὸς τοῦ χώρου ἡρειπωμένου ἀχυρῶνος κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ἀγροῦ, ἔνθα εἶχον ἐντοιχισθῆ. Ἐκ τῶν κτερισμάτων ἀναφέρεται μόνον χρυσῆ ἄλυσις πωληθεῖσα, ὡς λέγεται, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐξενιτεύοντο ἄλλοτε συχνοὶ οἱ ἄνδρες τῆς περιχώρου (πρβ. Παπαδάκιν, Ἀθηνᾶ 1913, 443).

Τὰ μέρη τῆς θύρας μετεκόμισα διὰ βοαμαξῶν εἰς τὸ Γυμνάσιον Τσοτυλίου, ἵνα ἀποτεθῶσιν εἰς τὸ μουσεῖον, ὅπερ πρόκειται νὰ κτισθῇ αὐτόθι. Εἶνε δὲ ταῦτα: 1) Ὁ οὐδὸς εἰς δύο θραύσματα (λείπει μικρὸν μέρος), 2) Τὸ ὑπερθυρον, 3) αἱ δύο παραστάδες εἰς δύο θραύσματα ἑκατέρω, 4) ἡ κυρίως θύρα εἰς δύο μεγάλα καὶ 4 μικρότερα θραύσματα (ὄλον ὕψος 1.60), 5) ὁ χαλοῦς ὄλμος ὅστις ἦτο ἐντεθειμένος εἰς ὑπάρχουσαν ὀπήν τοῦ οὐδοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐστρέφετο ὁ θαιρὸς τῆς θύρας, 6) Ἐν μικρὸν καὶ δύο μεγάλα θραύσματα τετραγώνου πλακὸς (παράλληλοι πλευραὶ 0.50 καὶ 0.47), ἐχούσης ἐπάνω κυμάτια κατὰ τὰ χεῖλη, κατὰ δὲ τὸ μέσον δύο γράμματα ΝΙ (ὄρα Ἀθηνᾶν ἔ.ἀ.) 7) Ἐξ ὁμοίας πλακὸς τριγωνικὸν θραῦσμα φέρων ἐπάνω δύο γράμματα

Π', ὧν τὸ δεύτερον ἔλλιπες καὶ δὴ καὶ λοξόν, ὡς τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους Λ. Τὰ ἄκρα τῶν γραμμῶν διαπλατύνονται. Δὲν ἠκριβώσα ἀκόμη τὴν χρησιμότητα τῶν ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 7 πλακῶν, ἀλλὰ τὰ ἄλλα θραύσματα ἀποτελοῦσιν ὁλόκληρον πύλην, ἣτις θὰ ἀνασυσταθῆ ὡς ἄριστον καὶ ἄριον παράδειγμα. Τὸ σύστημα στροφῆς καὶ στερεώσεως αὐτῆς σφίζεται ἀκόμη ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ἐν δὲ παράδειγμα εἶδον εἰς τὸ «παλαιὸ χάνι» τοῦ Τσουυλίου. Ἡ κυρίως θύρα ἀποδίδει γλυπτῶς καὶ τὰ «σκῆπτρα» καὶ τὰ «ζυγὰ» καὶ τὰ «τύμπανα» καὶ τοὺς «ἥλους» ξυλίνης θύρας, ἣν μιμεῖται (προβ. Dyggve-Poulsen-Rhomaios Das Heroon von Kalydon 337 ἐξ.)

Πλὴν τούτων εὐρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Γεωργ. Κατσάπη ἐπιτάφιος στήλη,

Εἰκ. 2. Ἡ θέσις Κοπάτσια (α, β, γ, δ, ε) παρὰ τὸ χωρίον Λιανάδες τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

πωρίνη ὠσαύτως, προερχομένη ἐκ τοῦ ἀγροῦ του κειμένου πρὸς Ν τοῦ χωρίου, ἔνθα καὶ κέραμοι στρωτῆρες μεγάλοι. Ἡ κορυφὴ τοῦ ἀετώματος εἶνε τεθραυσμένη, ὑπὸ δὲ τὴν ἐντέχνως κυματούμενην βᾶσιν αὐτοῦ εἰς τὸ κυρίως πρόσωπον εἶνε ἐν ὀριζοντίᾳ σειρᾷ τρεῖς ῥόδακες, ὧν ὁ μέσος εἶνε ἐκ δύο συγκεντρικῶν κύκλων ὡς φιάλη ὀμφαλωτή, οἱ δὲ ἕτεροι δύο ὅμοιοι ἀλλήλοις· χαμηλότερα εἶνε ἐξοχή ὡς κρανίον ἀνάγλυπτον, οὗ λείπει τὸ κάτω, ἐπειδὴ ἡ στήλη ἀπεθραύσθη κάτω. Ἐπιγραφὴ δὲν ὑπάρχει καὶ ἴσως θὰ ἦτο γραπτὴ διὰ χρώματος (πλάτος ἐπὶ κορυφῆς τοῦ προσώπου 0.47, πᾶχ. 0.13). Φυλάσσεται ἐν τῷ σχολείῳ Λιανάδων. Εἰς τὴν κρήνην τοῦ χωρίου εἶνε ἐντετοιχισμένοι παλαιοὶ λίθοι καὶ ἐν βάθρον μετὰ κυματίου, τοῦτο κατωκέφαλα.

Τὸ ἀξιολογώτερον ὅμως μέρος εἶνε ἀπέναντι τοῦ χωρίου εἰς τὴν δεξιᾶν

ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἢ θέσις Κοπάτσια (εἰκ. 2), ἔνθα εὐρέθη ὁ χαλκοῦς Ἡρακλῆς. Οἱ ἄνθρωποι μοὶ ἔδειξαν τὸ ἀκριβὲς σημεῖον ἀγροῦ τινος, εἰς δ' ἐκρύπτετο τὸ ἄγαλμα, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ μοι παρασχωσιν εἰδήσεις περὶ τῶν ἀναμειχθέντων εἰς τὸ ζήτημα ἀνδρῶν, καὶ περὶ τῶν γυναικῶν δ' ἐπίσης, ἐπειδὴ καὶ αἱ δεισιδαίμονες γυναῖκες ἀνεμείχθησαν μετὰ τὴν εὕρεσιν.

Ἡ ἐπισκόπησις τοῦ χώρου ἔδειξεν, ὅτι ὁ Βέλος ποταμὸς σχηματίζων ἕλιγμόν ΔΒΑΝ (εἰκ. 2) περιλαμβάνει ἐν αὐτῷ χῶρον ἔχοντα κατακορύφους, ὑψηλὰς καὶ ἀβάτους ὄχθας καὶ ἐπομένως ὄχυρόν. Τὴν ὄχυρότητα συμπληροῖ πρὸς Α παραπόταμός τις συμπληρῶν τὴν κύκλωσιν τοῦ περιειλημμένου χώρου οὕτως, ὥστε ἐν μόνον μέρος (γ) νὰ καταλείπηται συνεχὲς πρὸς τὴν ὑψηλὴν συνέχειαν τοῦ λόφου πρὸς Ν.

Ὁ οὕτω περιειλημμένος χῶρος διαιρεῖται εἰς πέντε (α, β, γ, δ, ε) βαθμηδὸν πρὸς νότον ὑψηλότερα μέρη. Μόνον τὸ δ καὶ τὸ ε εἶνε ἰσοῦψῃ. Αἱ πρὸς τοὺς ποταμοὺς ὄχθαι εἶνε ἀπρόσιτοι σήμερον, πλὴν τῶν σημείων, εἰς ἃ διέρχεται ἡ στικτὴ γραμμὴ τῆς ὁδοῦ. Τὸ πρὸς τὸ ὄρος τελευταῖον μέρος εἶνε 20 μ. καὶ πλέον ὑψηλότερον τοῦ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ὄχι πολὺ ὑψηλότερον τῆς περαιτέρω συνεχείας τοῦ λόφου. Πάντως σχηματίζεται τραχὴλος χωριστικός ἀπὸ τοῦ τραχήλου δὲ τούτου καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῶν ὄχθῶν τῶν ποταμῶν εὐρίσκονται παντοῖα ἀρχαῖα λείψανα, δηλοῦντα ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ὅλος εἶνε «οἰκόπεδον πόλεως». Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ μέρους εὔρον κεράμους, θραύσματα πηλίνων ἀγγείων ἄλλων τε καὶ μεγαρικῶν σκύφων καὶ μελαμβαφῶν καὶ ὑαλίνων.

Εἰς τὸ ταπεινὸν παρὰ τὸν ποταμὸν μέρος α εὐρέθη ὁ χαλκοῦς Ἡρακλῆς τοῦ Μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀνέσκαψα ἐν τῷ β πρὸς τὸ δυτικὸν χεῖλος, πρὸς τὸν Βέλον, καὶ εὔρον ὑπὸ τὴν γεωργημένην ἐπιπολαίως γῆν σκληρὰ χρώματα περιέχοντα κεράμους μεγάλους στρωτῆρας καὶ καλυπτῆρας ἡμικυλινδρικούς, καὶ τεμάχια ὀπτοπλίνθων χονδρῶν ἐξυμωμένων μετ' ἀχύρων, καὶ ἄλλα προερχόμενα ἐκ καλυβῶν κατεσκευασμένων διὰ ξύλων καὶ πηλοῦ, προσέτι δὲ θραύσματα χαλκῶν, ἀγγείων πηλίνων κοινῶν ἢ μεγαρικῶν ἀναγλύπτων, χειρομύλων καὶ θεμέλια λίθινα. Ἐν θεμέλιον ἐκ μεγάλων σχετικῶς λίθων πᾶχ. 0.90 μ. παραθεῖ τὴν ὄφρυν τοῦ κρημνοῦ, ὅσον ἐσκάψαμεν, καὶ ἐπιδέχεται τὴν καὶ ἀλλαχοῦ δοθεῖσαν ἐρμηναίαν (πρβ. ΠΑΕ 1934 σελ. 77, 82 ἔξ. 1933, 62, 69, ΑΕ 1933, 38 ἔξ. 60, ὅρα καὶ ὅσα γράφω ἐν τῷ προσεχῶς ἐκδοθησομένῳ τόμῳ πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Carrs διευθυντοῦ τῆς Ἀμερικ. ἀρχαιολ. Σχολῆς), ὅτι εἶνε τὸ τεῖχος τῆς πόλεως σχηματιζόμενον ἀπὸ τοὺς ἔξω τοίχους τῶν ἀκραιῶν οἰκιῶν Ἐνδον τοῦ τοίχου τούτου εἰς ἀπόστασιν 4.50 μ. εἶνε ἕτερος παράλληλος τοῖχος πᾶχ. 0.50 μ. Καὶ περαιτέρω ἐπιστάθησαν τοῖχοι οἰκιῶν, ἀλλ' ἢ καθολικὴ τοῦ τύπου σκαφὴ δὲν ἦτο σκοπὸς ἡμῶν, οὐδ' εἶχομεν τὰ πρὸς τοῦτο μέσα. Ἐκ τῶν ὀστράκων μνημονεύω ἑνὸς ἐκ μεγαρικοῦ σκύφου εἰκονίζοντος κρανοφό-

ρον πολεμιστὴν ἐπιτιθέμενον πρὸς δεξιὰ, ἐν ϕ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου αὐτοῦ ἄρχεται μέγα τόξον (ἑλλιπὲς) καμάρας πιθανῶς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου λείψανον ἐπιγραφῆς εἰς δύο στίχους, ὧν διακρίνονται τὰ πρῶτα γράμματα ϵ^{ι} (ἦ $\tau\rho$) = εἴ[σοδος;] Τρ[οίας;].

Καὶ ἀνατολικῶς ὁμῶς τοῦ ποταμοῦ (θέσις Γκόγκος) εὐρέθησαν κτίσματα ἐκ μεγάλων λίθων ἐν $\tau\phi$ ἀγρῶ τοῦ Φωτ. Παντοπούλου, ὅστις μετεκόμισε τοιοῦτους λίθους εἰς τὴν οἰκίαν του.

Προϊστορικὴ κώμη Ὀμαλῆς (πρῶν Πλάζομη). Ὅταν ὁ ἐκ Τσοτυλίου ἀναχωρῶν μεταβαίη πρὸς δυσμὰς καὶ διέλθῃ τὸ χωρίον Ὀμαλή (πρῶν Πλάζομη) καὶ τὰς περαιτέρω ἀμπέλους αὐτοῦ πρὸς τὸ χωρίον Ἀγίασμα (πρῶν Λατόριστα), βλέπει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλησίον μεμονωμένου μεγάλου δένδρου εἰς περίοπτον ὀμαλὴν θέσιν μέγα πλήθος προϊστορικῶν χειροποιήτων ἀγγείων ἐστιλβωμένων ἢ κεκοσμημένων διὰ χαρακτῶν ἢ γραπτῶν κοσμημάτων. Ὁ χῶρος, τὸν ὁποῖον καλύπτουσι τὰ τοιαῦτα ὄστρακα, δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἐν καὶ ἡμῖς στρέμμα, ὥστε θὰ περιελάμβανε καλύβας τινάς, μὴ ὑπερβαίνουσας τὸν ἀριθμὸν τῶν δακτύλων τῆς ἐτέρας χειρός. Κατὰ τὸ μέγεθος λοιπὸν ἡ κώμη αὕτη δὲν διέφερε τῆς τοῦ Μπουμπουστιοῦ, ἣν ἀνέσκαψεν ὁ Heurtley καὶ ἣτις θὰ εἶχε περὶ τὰς πέντε καλύβας (Annual of the British School at Athens 1926-1927, 158 ἐξ. ΑΕ 1932 σ. 105). Τὸ ἔδαφος κατηφορῶν πρὸς Α, οὐδεμίαν δὲ ἀνωμαλίαν δεικνύει, ἦν νὰ δύναται νὰ ἀναγάγῃ τις εἰς παλαιὰν τινα ἀξιόλογον ὀχύρωσιν. Ὡστε ἡ κώμη αὕτη, ἦν θὰ κατόφκει ἐν γένος, ἦτο ἀνοχύρωτος ἔχουσα πιθανῶς ἀπλοῦν ξύλινον ἔρκος, φράκτιν, ὧς ἔχουσι καὶ τῶρα οἱ χωρικοὶ πολλαχοῦ, ἵνα συνέχωσι καὶ φυλάττωσι τὰ ζῶα.

Οὐδεμίαν ἀνασκαφὴν ἐπεχείρησα ἀρκεσθεῖς εἰς τὸ πλήθος τῶν ὄστράκων τῶν ὄρατῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ἐντὸς τῶν μικρῶν ρεῖθρων. Ὅσα ὄστρακα συνέλεξα, ἀπέθεσα ἐν $\tau\phi$ οἰκοτροφείῳ τοῦ Τσοτυλίου.

Προϊστορικὴ κώμη παρὰ τὸ Τσοτύλιον (Σαράντα Γκορτσιές). Παρὰ πλεύρως δεξιὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Τσοτυλίου πρὸς Λιαψίστι (Νεάπολιν νῦν) μεταξὺ τῶν σημείων, καθ' ἃ ἀναχωροῦσιν ἐξ αὐτῆς αἱ ὁδοὶ ἢ πρὸς Σιανίστι καὶ ἢ πρὸς Μπουφάρι καὶ εἰς ἀπόστασιν 20' ἀπὸ τοῦ Τσοτυλίου εἶχε γίνεαι κατασκευαζομένης τῆς ὁδοῦ ἔσκαφὴ καὶ ἀφαίσεις χώματος πρὸς σύγχωσιν ταπεινῶν μερῶν καὶ ἰσοστάθμησιν τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δανείων τούτων χωμάτων εἶχον εὐρεθῆ πολλὰ ὄστρακα προϊστορικά, ὧν μικρὸς σωρὸς μετὰ χωμάτων ἀπέκειτο ἐν $\tau\phi$ τότε σχηματισθέντι κοίλῳ χώρῳ.

Ἀνεσκάψαμεν ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ κοίλου χώρου, ἔνθα ἦσαν ἄθικτα τὰ χώματα, καὶ εὗρομεν ἀνάμικτα ὄστρακα, ἀγγεῖά τινα ὀλόκληρα ἄλλ' ἔρρωγότα, πηλίνας ἢ χαλκᾶς ψηφίδας διατρήτους, σπείρας χαλκᾶς καὶ ὄστᾶ ἀνθρώ-

πινα ἀτάκτως, ἦτοι ἀλλαχοῦ κεφαλὴν, ἀλλαχοῦ χεῖρας μετὰ χαλκῶν δακτυλίων - σπειρῶν, ἀλλαχοῦ μακρὰ ὀστᾶ. Οὐδείς σκελετὸς ἀκέραιος. Ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι οὐδὲν θραῦσμα μεγαρικὸν εὐρέθη, εἰ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀγγεῖα εἶνε συχνότατα εἰς τοὺς ἐρειπιῶνας τῆς Μακεδονίας. Ὡστε τὰ λείψανα ἐδῶ εἶνε παλαιότερα.

Ἐπίσης οὐδὲν θεμέλιον εὐρέθη πλήν τινων λίθων, περὶ ὧν δὲν δύναται τις ἄνευ πολλῆς φαντασίας νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἀπετέλουν τοίχους. Τὰ χῶματα ἦσαν καθαρὰ εἰς δύο στρώματα διακριτὰ ἐκ τῆς σκληρότητος αὐτῶν ἦτοι τὰ μὲν ὑψηλὰ ἦσαν σκληρὰ τὰ δὲ βαθύτερα ἐρυθρότερα μαλακὰ καὶ «ἀφραῖτα». Προφανῶς τὰ χῶματα προέρχονται ἐκ πηλοκτίστων καλυβῶν, ὧν τινες τοῦλάχιστον θὰ ἦσαν καὶ ξυλόπλεκτοι, ἐπειδὴ εὐρέθησαν τεμάχια ἄμορφα ὀπτῶν πλίνθων ἐκ τοιούτων ξυλοπαγῶν καλυβῶν, δεικνύοντα τὸν τύπον τῶν διὰ πηλοῦ ἀηλιμιμένων ξύλων, οἷα εὔρομεν καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν (πρβ. ΠΑΕ 1934, 77,83) καὶ ἀμφεβάλλομεν ἂν ἦσαν λείψανα κλιβάνων ἢ καλυβῶν. Τὸ ἔδαφος εἶνε ὀμαλὸν μὴ σχηματίζον ἕξαρσίν τινα οὐδὲ μετὰ τὴν συσσώρευσιν τοῦ ἐκ τῶν καλυβῶν πηλοῦ, ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, δὲν ἀνεκτίσθη οὐδ' ἐφάπαξ.

Ἐχομεν λοιπὸν ἐρείπια κώμης ἐκτάσεως ἑνὸς καὶ ἡμίσεος σχεδὸν στρέμματος ἀνοχυρώτου ὡς ἢ τῆς Πιλάζωμης (Ἰομαλῆς), ἣτις διειτῆρει τὴν γνωστὴν καὶ ἐν Ἑλλάδι συνήθειαν τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν κατοικιῶν.

Διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν ταραχὴν τῶν εὐρημάτων, ἀναγράφω πῶς ταῦτα εὐρίσκοντο:

Εἰς τι σημεῖον εὐρέθησαν ὀστᾶ χειρὸς μετὰ χαλκῶν σπειρῶν ὡς δακτυλίων περὶ τὰς φάλαγγας, ψηφίς χαλκῆ διάτρητος, ἄλλη μείζων πηλίνη στικτὴ δι' ὀπῶν ἢ κοιλοτήτων. Εἰς ἄλλο σημεῖον εὐρέθησαν μεγάλα τινὰ ἀνθρώπινα ὀστᾶ, μαχαίριον σιδηροῦν, λίθινον στιλβωτήριον φέρον ὀπὴν ἀναρτήσεως κατὰ τὸ ἔτερον ἄκρον, πήλινον ῥαμφόστομον ἐρωγὸς δλόκληρον μετὰ γεωμετρικῶν κοσμημάτων, ὑπὸ ταῦτα ὅμως τὰ πράγματα εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον εὐρέθησαν ἄλλα ὀστᾶ, ὀδόντες κάπρου, βέλος ὀστέινον μετὰ δύο ἀκίδων (ῥγκων), ἡμίσεια πηλίνη διάτρητος ψηφίς σφονδυλοειδῆς, χονδροῦ ἀγγείου πολὺ μέρος, οὗ ὁ πυθμὴν ἐξέχει κύκλω παχύς, καὶ πολλὰ ἄλλα θραύσματα.

Ὅχι μακρὰν τούτων τῶν εὐρημάτων εὐρέθη μικρὰ σχετικῶς σιδηρᾶ λόγχη καὶ λαβὶς χαλκῆ εἰς δύο τεθραυσμένη. — Εἰς ἄλλο σημεῖον κρανίον ὡσεὶ κεκαυμένον, θραύσματα ἀγγείου πολλά, σπειρωτὴ πόρπη χαλκῆ, ἀγγεῖον ῥαμφόστομον πήλινον καὶ ἔτερον ὅλον ἄλλ' ἐρωγὸς μετὰ τεσσάρων λαβῶν ὧν αἱ δύο «wish bone handles» δηλ. ἔχουσαι τὸ σχῆμα τοῦ ὄστου τῆς ὄρνιθος, δι' οὗ συμφωνεῖται τὸ παίγνιον «γιάντες», καὶ ἅς θὰ καλέσωμεν διχαλωτὰς, αἱ δὲ ἄλλαι ἡμικυκλικαί, πᾶσαι ὀριζοντίως προσκεκολλημέναι προσεῖτε τεμάχια πηλοῦ ὀπτὰ διατηροῦντα τύπους ξύλων ἐκ καλυβῶν. Ἐν μέτρον

ἀνατολικώτερον τούτου τοῦ σημείου εὐρέθη μόνωτος σκύφος συστελλόμενος κατὰ τὸν ὄμον (λείπει μέρος τοῦ χεῖλους καὶ ἡ λαβή), χαλκοῦν ψέλιον ἀνακαμπτόμενον κατὰ τὰ μὴ ἐνούμενα ἄκρα, τεμάχιον ἐλαφείου κέρατος πρίονι κεκομμένον καὶ προσέτι δύο ἀξιόλογα θραύσματα ἀγγείων ἐπεισάκτων πιθανῶς. Τὸ ἐν (εἰκ. 3) εἶνε τὸ πρὸς τὸ χεῖλος μέρος σκύφου βεβαμμένου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς δι' ἔρυθρᾶς ἀραιᾶς διαλύσεως καὶ φέροντος κατὰ τὸ χεῖλος ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ζώνας ἐκ σκοτεινοτέρου βερνικίου, ἔξ ὁμοίου δὲ ἐπὶ τῆς κοιλίας συγκεντρικὸς κύκλος. Τὸ ὄστρακον ἀνήκει προφανῶς εἰς γεωμετρικὸν σκύφον ἐπείσακτον ἐκ τῆς νοτίας Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ὅμοια ἀγγεῖα εἶνε σπανιώτατα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ διακριτὰ ἀπὸ τῶν ἐντοπίων, ὅμοιον δὲ πιθανῶς πρὸς τὸν τῶν Θηβῶν (Ἄρχ. Δελτ. III=Κεραμοπούλλου Θηβαϊκὰ σελ. 203 εἰκ. 148) καὶ ἄλλους. Σπάνια εὐρέθησαν τὰ γεωμετρικὰ καὶ ἐν Μπομπούσι (Ἰρα Annual ἔ. ἀ. σελ. 182 εἰκ. 29⁵⁻⁸). Τὸ ἕτερον ὄστρακον (εἰκ. 4) εἶνε ὁ πυθμὴν μετὰ μέρος τοῦ στελέχους τοῦ ποδὸς ὑψίποδος μυκηναϊκοῦ κυπέλλου, φέροντος ἐντὸς μὲν πλατείας ζώνας ἀραιᾶς δι' ἄμαυροῦ μόλις ἀποστίλβοντος βερνικίου, ἔξω δὲ ζώνας πυκνὰς στενὰς ἐπὶ ἐπιφανείας ὑπολεύκου, γενομένης δι' ἀναλόγου γαλακτώματος. Τὸ ποτήριον εἶνε ἀναμφισβητήτως ὑστερομυκηναϊκόν, μεμονωμένον ὡς σχῆμα καὶ ὡς ἔργον καὶ ἐπομένως ἐπείσακτον ἐκ τοῦ νότου, εἶνε δὲ τὸ μόνον βέβαιον μυκηναϊκὸν πήλινον λείψανον ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, ἀφ' οὗ τὸ θραῦσμα τοῦ Heurtley ἐν Annual ἔ.ἀ. σ. 182 εἰκ. 293 ἐκ Μπομπουστίου εἶνε λίαν ἀμφίβολον κατὰ προφορικὴν του βεβαίωσιν. Εἰς τὸ πήλινον τοῦτο δύναται τις νὰ προσθήσῃ καὶ τὰ δύο ξίφη μυκηναϊκοῦ τύπου, ἅτινα εὐρεθέντα, ὡς λέγεται, κατὰ τὰ Γρεβενά, ἀπόκεινται ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Βιέννης (Heurtley ἔ. ἀ. σ. 161).

Εἰκ. 3. Ὅστρακον ἐκ γεωμετρικοῦ σκύφου ἐπείσακτου εὐρεθὲν παρὰ τὸ Τσοτούλιον ἐν Δυτ. Μακεδονίᾳ.

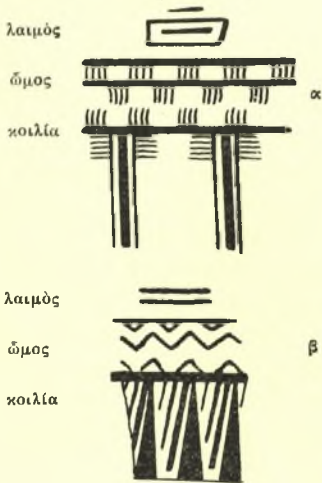
Εἰκ. 4. Πυθμὴν ὑψίποδος ἐπείσακτου μυκηναϊκοῦ κυπέλλου εὐρεθὲν παρὰ τὸ Τσοτούλιον τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.]

ἔτερον ὄστρακον (εἰκ. 4) εἶνε ὁ πυθμὴν μετὰ μέρος τοῦ στελέχους τοῦ ποδὸς ὑψίποδος μυκηναϊκοῦ κυπέλλου, φέροντος ἐντὸς μὲν πλατείας ζώνας ἀραιᾶς δι' ἄμαυροῦ μόλις ἀποστίλβοντος βερνικίου, ἔξω δὲ ζώνας πυκνὰς στενὰς ἐπὶ ἐπιφανείας ὑπολεύκου, γενομένης δι' ἀναλόγου γαλακτώματος. Τὸ ποτήριον εἶνε ἀναμφισβητήτως ὑστερομυκηναϊκόν, μεμονωμένον ὡς σχῆμα καὶ ὡς ἔργον καὶ ἐπομένως ἐπείσακτον ἐκ τοῦ νότου, εἶνε δὲ τὸ μόνον βέβαιον μυκηναϊκὸν πήλινον λείψανον ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, ἀφ' οὗ τὸ θραῦσμα τοῦ Heurtley ἐν Annual ἔ.ἀ. σ. 182 εἰκ. 293 ἐκ Μπομπουστίου εἶνε λίαν ἀμφίβολον κατὰ προφορικὴν του βεβαίωσιν. Εἰς τὸ πήλινον τοῦτο δύναται τις νὰ προσθήσῃ καὶ τὰ δύο ξίφη μυκηναϊκοῦ τύπου, ἅτινα εὐρεθέντα, ὡς λέγεται, κατὰ τὰ Γρεβενά, ἀπόκεινται ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Βιέννης (Heurtley ἔ. ἀ. σ. 161).

Ἐκ τῶν ὄστράκων τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης συνεκολλήθησαν καὶ ἀπό-

κείνται μετ' ἄλλων πολλῶν εὐρημάτων ἀνασκαφικῶν ἐν τῷ οἰκοτροφείῳ τοῦ Τσοτύλιου δύο θραμφοστόμοι οἰνοχόαι χειροποίητοι κεκοσμημένοι διὰ γεωμετρικῶν κοσμημάτων γραμμικῶν ὀριζοντίως ἢ καθέτως (εἰκ. 5^α), ἐν ἐπίσης χειροποίητον τετράωτον, τὸ μνημονευθὲν δηλ. ἀνωτέρω ὡς ἔχον δύο διχαλωτὰ λαβὰς καὶ δύο συνήθεις ὀριζοντίας πάσας, κεκοσμημένον δὲ διὰ γραμμικῶν γεωμετρικῶν ἔξιτήλων κοσμημάτων καὶ δύο ἡμιτελῆ ἀγγεῖα μετὰ γεωμετρικοῦ ὁσαύτως κόσμου (εἰκ. 5^β).

Διὰ τὴν χρονολογίαν συλλογιζόμεθα ὡς ἔξης: Τὸ τετράωτον καὶ τὰ θραμφοστόμα καὶ τὰ δύο ἡμιτελῆ εὐρέθησαν εἰς τὸ ὑψηλὸν στρώμα, ἐπειδὴ δὲ

Εἰκ. 5. Γεωμετρικά κοσμήματα ἐξ ἐπιχωρίων παλαιῶν ἀγγείων παρὰ τὸ Τσοτύλιον τῆς Δυτ. Μακεδονίας.

θραμφοστόμος πηλίνη οἰνοχόη εὐρέθη πέρυσιν ἐν τάφῳ μετ' ἄλλης χαλκῆς ἀνήκουσης εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} αἰ. π. Χ. καὶ ἄλλων πηλίνων ἐπεισακτων τοῦ αὐτοῦ χρόνου (ἄρα ΠΑΕ 1934 σ. 75 τάφ. 4) συνάγομεν, ὅτι ταῦτα τὰ χειροποίητα γεωμετρικὰ τῆς Μακεδονίας ἀνήκουσιν εἰς τὸν 5^{ον} αἰ., καθ' ὃν ἔζη ἀκόμη ἢ κόμη αἴτη. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ γεωμετρικὸν ἐπεισακτον καὶ τὸ μυκηναϊκὸν ὄστρακον εἶνε ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν χρόνον τοῦτον, εὐρέθη δὲ τὸ μυκηναϊκὸν σαφῶς εἰς τὸ βαθὺ στρώμα, ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἡ κόμη ὑπῆρχεν ἤδη ἐπὶ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, ὅτι πολλὰ τῶν ὄστράκων τοῦ βαθέος στρώματος καὶ ἴσως καὶ τοῦ ἐπιπολαίου—ἐπειδὴ βεβαίως θὰ ἀνεκινούνητο τὰ χῶματα τοῦ χώρου τῆς κόμης—ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τοὺς μετέπειτα μέχρι τοῦ 5^{ου} αἰ. π. Χ., ὅτε ἔπαυσεν ἴσως ὑπάρχουσα ἡ κόμη. Αἱ μεταξὺ περίοδοι ἀπαιτοῦσιν ἄλλα τεκμήρια συγχρονισμοῦ μετὰ γνωστῶν χρονολογικῶς ἀντικειμένων, ἅτινα θὰ ἀναμείνωμεν νὰ εὐρεθῶσιν, εἰ καὶ νομίζω, ὅτι τόσον συντηρητικὴ καὶ βραδυπόρος ἦτο ἡ πρόοδος τῆς τέχνης ἐν Μακεδονίᾳ, ὥστε τὰ ὀλόκληρα ἀγγεῖα τῆς ἀνασκαφῆς μου ταύτης ἐνδέχεται νὰ κατεσκευάζοντο καὶ πρότερον ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ὅμοια.

Περιστέρα (πρώην Μαρτίσι). Τάφοι. Ἀκολουθεῦντες τὴν ὁδὸν πρὸς Λιαψίσι (Νεάπολιν) πέραν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης, φθάνομεν κατὰ τὴν θέσιν Σταυρός, ἀνήκουσαν εἰς τὸ χωρίον Περιστέραν καὶ ὑπερκειμένην αὐτοῦ. Εἰς τὰς λοφώδεις πτυχὰς ἀριστερὰ (δυτικῶς) τῆς ὁδοῦ ἐγγύτατα εὔρομεν τάφους:

1) Ὁ πρῶτος τάφος ἦτο κεκαυμένος, περιεῖχε δὲ ἴχνη χαλκοῦ, θραύ-

σματα πρασινωπῆς ὑάλου και δύο πιθανῶς ἀγγεῖα πήλινα, ὧν τὸ ἐν ἔχει ἐπίπεδον πυθμένα, τὸ δὲ ἕτερον ἐντὸς μὲν μαστοειδῶς προέχοντα, ἔξω δὲ ὑπόκοilon.

2) Τοῦτο δὲν ἦτο τάφος, ἀφ' οὗ ὁστᾶ δὲν ὑπῆρχον, ἀλλ' ἦ παράρτημα ἢ γωνία τάφου ἢ οὐκ ἔχω τί φῶ ἄλλο: δύο λίθοι ἐσχημάτιζον γωνίαν, ἐν τῇ ἔκειτο τεθραυσμένον δίωτον ἀγγεῖον, οὗ αἱ λαβαὶ ἐσχημάτιζον ἔμβολα εισηγμένα και προσκεκολλημένα ποτὲ εἰς τὴν κοιλίαν ἀλλ' εὐρεθέντα ἀπεσπασμένα.

3) Ἄκαυστος τάφος ΑΔ. Ἐν αὐτῷ εὐρέθη ἐν «δακρυδόχον» ληκῦθιον, ἄλλο ἀγγεῖον θρύψαλα και μέρος λείου σκύφου.

4) Ἄκαυστος ΑΔ τμηθεὶς ὑπὸ τῆς ὁδοῦ, περιέχων οἰνοχόην χονδρῆν (λείπει μέρος τοῦ χεῖλους) και τεμάχιόν τι σιδήρου.

5) Ἄκαυστος ἔχων διπλὴν περόνην χαλκῆν, σκύφον μεγαρικὸν και λάγηνον κοινήν ὡς αἱ τῆς Ἐρατύρας (Σελίτσης) και τῆς Ἡρακλείας (Φλωρίνης): ΑΕ 1932 σ. 125 εἰκ. 85 και σ. 64 εἰκ. 15^α.

Προσέτι εὐρέθησαν εἰς τὴν γειτονίαν τῶν τάφων τούτων τοῦ «Σταυροῦ» ἄλλοι κατεστραμμένοι ἔνεκα τοῦ κατάρρου τῶν χωμάτων και καταλιπόντες μόνον τεθραυσμένους σκύφους μεγαρικοὺς ἑλλιπεῖς ἢ ἄλλα ἀγγείων λείψανα.

Βουδουρίνα. Τάφοι. Εἰς τοὺς λόφους τῆς Βουδουρίνας (πρβ. και ΠΑΕ 1934, 79. 1933, 69) εὔρομεν 6) ἓνα κεκαυμένον τάφον περιέχοντα ἐν ἀγγεῖον πήλινον, ἐν χαλκοῦν κακκάβιον και ἐν νόμισμα τοῦ Λικινίου (ὥστε τότε ἠσκειτο ἀκόμη καῦσις): 7) ἕτερον ἔχοντα δύο ἀγγεῖα πήλινα, ἐν χαλκοῦν κακκάβιον και χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Κωνσταντίνου και 8) ἕτερον τάφον περιέχοντα ὑάλινα θραύσματα, σύνθλιμμα χαλκοῦ κακκαβίου και μαχαίριον σιδηροῦν πλατὺ και ἐν χαλκοῦν ἀρυταινοειδὲς κοχλιάριον μὲ μακρὰν ἀνακαμπομένην λαβὴν πρὸς ἀνάρτησιν. Τὰ κακκάβια, ὧν και τὸ σχῆμα και τὸ ὄνομα εὔρηται εἰς ἐκάστην σημερινὴν οἰκίαν τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ἔχουσιν ἀτέχνως προσηρτημένην περὶ τὸν λαιμὸν σιδηρᾶν ζώνην ὑπὸ τὰ «στρεψαύχενα» χεῖλη, προσκεκολλημένην δὲ εἰς τὴν ζώνην ἔχουσι πρόσθετον κινητὴν γεφυρωτὴν σιδηρᾶν λαβὴν.

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ